

Механізм реструктуризації дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства

У статті розглянуто механізм реструктуризації дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства, запропоновано методуку із управління дебіторською й кредиторською заборгованістю підприємств.

In the article a mechanism is considered of restructuring of debtor and creditor the debt of enterprise, a method is offered from the management account receivable and creditor of enterprises.

Ключові слова: реструктуризація, дефіцит, дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість.

Вступ. У сучасних умовах економічних і політичних перетворень в Україні відбувається реформування фінансового механізму підприємств і держави, у наслідок чого з'являються нові важелі впливу на їх економічний і соціальний розвиток. Реалії української економіки такі, що дефіцит фінансових ресурсів спостерігається у всіх ланках фінансової системи держави й насамперед в основній її частині – бюджетній системі, яка відіграє доленосну роль у соціально-економічному розвитку України. Однак вирішення проблем ефективного перерозподілу ВВП лежить у площині оптимізації каналів взаємодії підприємств із бюджетною системою держави.

Постановка завдання. Необхідність проведення наукових досліджень механізму взаємодії підприємств України з бюджетною системою держави на сучасному етапі обумовлена його недосконалістю й неефективністю. Яскравим підтвердженням цього є ріст неплатоспроможних підприємств і підприємств, що перебувають на грані банкрутства. Збільшилася практика навмисного доведення підприємств до банкрутства з метою запобігання погашення заборгованості за податками, зборами і іншими обов'язковими платежами перед бюджетом. Це привело до того, що недомобілізація ресурсів у бюджетну систему й державні фонди цільового призначення наближається до 750 млрд.грн. і вже перевищує ВВП в 2, 9 рази. У тіньовій економіці України в цей час обертається понад 40% ВВП.

Як і в попередні роки залишається невирішеною проблема податкової недоїмки. Так, по даним ДНАУ, податковий борг становить 43,1 млрд. грн. Недосконалість і несумісність податкового, бухгалтерського бюджетного й управлінського обліку не тільки знижує ефективність взаємодії підприємства з бюджетною системою держави, але й заганяє економіку й фінансову систему у тупикову ситуацію. У цьому контексті, формування механізму управління дебіторською та кредиторською заборгованістю підприємств і його адаптація до ринкових умов має важливе теоретичне й практичне значення. Теоретичні й практичні аспекти даної проблеми знайшли своє відображення в роботах вітчизняних і закордонних учених і фахівців: І.Т. Балабанова, І.О. Бланка, Є.Брігхема, Дж.К. Ван Хорна, В.М. Геєца, А. Дайле, П. Друкера, А.М. Ковалювої, Л.А. Костирко, М.Х. Мескона, С.В. Мочерного, А.М. Поддєрьогіна, В.С. Пономаренко, Г.В. Савицької, В.П. Стасюка, Р.А. Фатхутдінова, А.А. Чухна, А.Д. Шеремета й інших.

Результати. Як стверджують провідні вчені економісти України й закордонних країн, на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, головним завданням є соціально-економічне відродження на основі збільшення обсягів ВВП, який є основним матеріальним джерелом усіх грошових фондів нашої держави. Основною ланкою сфери матеріального виробництва є підприємство, а основним фінансовим планом країни – державний бюджет. Від того, наскільки ефективний механізм взаємин між ними, залежить фінансова стабільність підприємств України й збалансованість усієї бюджетної системи. На жаль, у цей час ця мета не досягнута. До того ж у чинність, що посилення інфляційних процесів, політичної нестабільності, згорання підприємницької діяльності, дискомфорту банківської діяльності, розкручування цін на енергоносії, ситуація в країні ще більше посилюється.

На сьогоднішній день однією з головних проблем у взаєминах підприємства з бюджетною системою держави є наявність величезної дебіторської й кредиторської заборгованості, причому дебіторська й кредиторська заборгованість у країні на 01.09.2009 року складала 1254690,3 млн.грн. і 1426 350,3 млн.грн. відповідно. На жаль, значний обсяг дебіторської й кредиторської заборгованостей веде до дефіциту обігових коштів підприємства й, відповідно, до неможливості вчасно розраховуватися за поточними зобов'язаннями.

Як результат – заборгованість перед бюджетом і ріст дебіторської заборгованості у підприємств-партнерів. Фактично, величезна дебіторська й креди-

торська заборгованості – це одна з першорядних загроз потенційного банкрутства підприємств. Щоб не посилювати економічну кризу в країні була прийнята постанова Кабінету міністрів України № 1655 «Про заходи щодо обмеження нарощування кредиторської заборгованості в бюджетній сфері в 2009 році». Необхідність вирішення такого роду проблеми ставить перед нами завдання пошуку якісно нового підходу в управлінні грошовими потоками підприємства. Одним з інструментів зі створення ефективного механізму взаємин підприємства з бюджетною системою є скорочення й реструктуризація дебіторської й кредиторської заборгованості на підприємстві.

Ми пропонуємо методику із управління дебіторською й кредиторською заборгованістю підприємств, метою використання якої є встановлення порядку роботи, спрямованої на облік, контроль і аналіз дебіторської й кредиторської заборгованості, вироблення політики підприємства в цій області, що включає розробку різних систем і підходів до управління нею як з боку підприємства, так і його структурних підрозділів.

Дебіторська заборгованість підприємства є одним з видів його оборотних активів. В основному, це неодержана частина виторгу підприємства від продажів, що утворюється з договору як окремий вид зобов'язань між підприємствами. За строками погашення дебіторська заборгованість може бути термінова, прострочена, сумнівна й безнадійна. Оптимізація розміру дебіторської заборгованості на підприємстві являє собою затвердження нормативів її якості: частки в оборотних активах; частини виторгу від продажів; розміру, що визначає фінансовий цикл підприємства; розміру обігових коштів підприємства, що відволікаються в дебіторську заборгованість.

Ці показники затверджуються на підприємстві на підставі аналізу існуючої ситуації, динаміки цих показників, що відповідають розрахункам і затвердженням нормативам. Одержати дебіторську заборгованість можна двома способами:

- 1) припинення зобов'язань дебіторів шляхом перерахування грошей або виникнення обставин, пов'язаних з неможливістю виконання зобов'язань: покупка кредитором дебітора, невинність сторін у зобов'язанні, видання акту державного органа, ліквідація боржника або кредитора;

- 2) реструктуризація дебіторської заборгованості: відступне погашення заборгованості пакетом акцій боржника, бартер, двосторонній багатобічний залік, поступка кредитора під забезпечення боргу боржника, оформлення дебіторської

заборгованості векселем, оплата її банківським векселем, новація, розстрочка (відстрочка) боргів на певних умовах, поступка вимоги кредитора третій особі.

У зв'язку з цим підприємство повинне розробити й впровадити чітко розписану технологію одержання або реструктуризації простроченої дебіторської заборгованості, правила взаємин з покупцями. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві включає:

- наскрізний аналіз дебіторської заборгованості й постійний контроль над її станом;
- групування покупців відповідно до варіантів розрахунків з ними: передоплату, інші форми розрахунків, відстрочення платежу;
- визначення сфери застосування знижок із ціни як частини цінової політики, а також політики, умов, сфери комерційного кредитування при відстроченні платежу; виявлення можливостей використання векселів і визначення вексельної політики;
- прогнозування надходження дебіторської заборгованості й визначення способів її одержання;
- виявлення можливостей виникнення сумнівної й безнадійної дебіторської заборгованості й шляхів їх скорочення;
- своєчасне утворення резервів по сумнівних боргах і інше.

Ми вважаємо, що з метою науково обґрунтованого й ефективного управління дебіторською заборгованістю підприємству необхідно розробити й впровадити:

- 1) методичні положення (підходи, принципи, табличний матеріал) із аналізу дебіторської заборгованості на підприємстві за строками виникнення й погашення, за реєстром дебіторів; за переліком специфічних показників аналізу й оцінки стану дебіторської заборгованості як за певний період, так і на певну дату;
- 2) методика прогнозування утворення дебіторської заборгованості відповідно до коефіцієнтів інкасації;
- 3) політику комерційного кредитування підприємства;
- 4) політику підприємства із приводу оформлення відстрочення платежу векселями, затвердження відповідного нормативу; рекомендації структурним підрозділам підприємства із приводу випуску власних векселів;
- 5) обґрунтовану політику застосування відповідних форм безготівкових розрахунків до окремих споживачів або груп, у тому числі з використанням аван-

сових платежів;

б) банк даних, що характеризує клієнтів підприємства, їх платіжну історію й сучасну кредитоспроможність.

Організацію управління дебіторською заборгованістю на підприємстві здійснює фінансовий відділ за участі бухгалтерії. Із цією метою у фінансовому відділі призначається для організації й виконання роботи виконавець або (за значного обсягу роботи) кілька людей. У структурних підрозділах із цією ж метою призначаються відповідальні за роботу з дебіторською заборгованістю, які відповідають за неї разом з керівником підрозділу. Основні обов'язки групи (виконавця) управління дебіторською заборгованістю наступні:

- розробка й участь у розробці матеріалів із управління дебіторською заборгованістю на підприємстві;
- організація роботи із впровадження зазначених матеріалів у практичну діяльність;
- повсякденна оперативна робота, пов'язана з управлінням дебіторською заборгованістю підприємства;
- підготовка наказу (розпорядження) про інвентаризацію дебіторської заборгованості;
- проведення розрахунків з метою створення резервів за сумнівними боргами, підготовка відповідної документації для цього;
- консультація працівників структурних підрозділів з питань кредитної політики підприємства, із приводу вибору між знижкою із суми платежу й відстроченням платежу;
- вирішення разом з бухгалтерією всіх спільних питань;
- група (виконавець) здійснює свою діяльність під керівництвом начальника фінансового відділу або його заступника.

Що стосується виявлення дебіторської заборгованості, щомісяця фінансовий відділ формує реєстр простроченої дебіторської заборгованості за підрозділами і передає керівникам підрозділів. У якості додатка до реєстру додається розшифрування цієї заборгованості за строками виникнення й за переліком дебіторів. Керівники підрозділів у випадку невідповідності інформації фінансового відділу фактичному стану справ направляють йому службові записки із вказівкою помилки й обґрунтуванням своєї точки зору. На підставі цього фінансовий відділ провадить перевірку, по закінченню якої ухвалює рішення щодо внесення змін до реєстру дебіторської заборгованості й повідомляє про це керівни-

ків відповідальних підрозділів. У випадку, коли заборгованість фактично отримана, але не відбита в реєстрі через відсутність або непередставлення в строк первинних документів, керівники підрозділів у службовій записці, що направляється у фінансовий відділ, повинні вказати строк, у який необхідні документи будуть представлені, або причини неможливості їх надання. Керівники підрозділів якщо буде потреба (наприклад, за істотного погіршення фінансового стану боржника) представляють у фінансовий відділ відомості про цю заборгованість до закінчення терміну її витребування або до встановленої дати надання інформації про неї у фінансовий відділ. Скоректований реєстр простроченої дебіторської заборгованості по підприємству фінансовий відділ вносить на розгляд на нараду із внутрішньої економіки.

При одержанні дебіторської заборгованості на підприємстві мають місце підрозділ-постачальник і підрозділ-покупець. Керівники підрозділу-постачальника й підрозділу-покупця до здійснення господарської операції призначають відповідальних за майбутньою операцією. Підрозділ-постачальник негайно інформує підрозділ-покупця про способи одержання або реструктуризації дебіторської заборгованості. Відповідальним за стягнення дебіторської заборгованості є підрозділ-покупець. Підрозділ-постачальник надає підрозділу-покупцеві всю необхідну інформацію про підприємство-дебітора.

Службова записка за простроченою дебіторською заборгованістю, що направляється керівником підрозділу у фінансовий відділ, повинна містити наступну інформацію: повне найменування підприємства-боржника із вказанням організаційно-правової форми; суму заборгованості й дату її виникнення (передбачений договором строк погашення заборгованості), її частку в загальній дебіторській заборгованості підприємства (для дебіторів, частка яких більш 3%); чи визнає підприємство-дебітор суму заборгованості, чи пред'являє зустрічні претензії, чи є акти звірення заборгованості; чи направлялися боржникові юридичним відділом претензії, висновок юридичного відділу про можливість стягнення з боржника в судовому порядку суми заборгованості й фінансових санкцій. Стан простроченої дебіторської заборгованості підрозділів розглядається на нараді із внутрішньої економіки за пропозицією фінансового відділу. Керівники підрозділів якщо буде потреба (наприклад, при значному погіршенні фінансового стану боржника) можуть також бути ініціаторами обговорення питання за конкретною дебіторською заборгованістю. На нараді керівник відповідального підрозділу повідомляє про причини виникнення заборгованості, вно-

суть свої пропозиції із її стягнення й строках, надає висновок юридичного відділу про можливість одержання заборгованості в судовому порядку. Особливий контроль над дебіторами, частка заборгованості яких більш 3%. При необхідності на нараді ухвалюється рішення передати питання стягнення заборгованості в юридичний відділ або службу безпеки.

Керівник підрозділу, що має прострочену дебіторську заборгованість, звітує про заходи, запроваджені для стягнення наявної дебіторської заборгованості, один раз в два тижні. У випадку появи можливості утворення безнадійної заборгованості повідомлення робить начальник фінансового відділу або його заступник із зазначенням причин утворення, винних, відповідальних за підготовку матеріалів для списання безнадійної заборгованості.

Висновки. Таким чином, питання управління дебіторською і кредиторською заборгованістю займають значне місце у системі внутрішньогосподарського механізму і потребують подальшого розвитку та удосконалення.

Література

1. Терехин В.И. Финансовое управление фирмой / В.И. Терехин, СВ. Моисеев, Д.В. Герехин, С.Н. Цыганков; под ред. В.И. Терехина. - М.: ОАО "Издательство "Экономика", 2002.-350 с.
2. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі/ А. Чухно // Економіка України. - 2004.- № 4. - С. 15-22.
3. Щербаков В. Управленческие решения и экономический рост/ В.Щербаков // Проблемы теории и практики управления. - 2002. - №5. - С.22-27.